

Biden musí dbát lekcí JFK o odvrácení jaderných nebezpečí

 nationalinterest.org/feature/biden-must-heed-jfk-s-lessons-rolling-back-nuclear-dangers-206542

10. června 2023

Před šedesáti lety, po kubánské raketové krizi, pronesl prezident John F. Kennedy pravděpodobně největší projev o jaderných zbraních, jaký kdy americký prezident pronesl. Když Kennedy mluvil jen několik měsíců po krizi, mohl se ohradit nad bezohledným chováním Sovětského svazu při umístění raket na Kubu. Nebo mohl

nasadit triumfální tón a vyzdvihnout svůj úspěch, když přinutil Sověty, aby rakety vytáhli (veřejnost pak ve tmě o jeho tajném slibu, že vytáhne podobné americké rakety z Turecka).

Místo toho Kennedy ve svém zahajovacím projevu na Americké univerzitě 10. června tvrdil, že kvůli hrůzám potenciálního jaderného holocaustu je naléhavé najít cestu k míru a že to vyžaduje změnu na obou stranách studené války . Oznámil, že Spojené státy jednostranně zastaví testování svých jaderných zbraní, dokud nebude dosaženo smlouvy zakazující takové testy. „Někteří říkají, že je zbytečné mluvit o míru,“ poznamenal Kennedy, „dokud vůdci Sovětského svazu nepřijmou osvícenější postoj. Doufám, že ano. Věřím, že jim k tomu můžeme pomoci.“

Světová odezva byla okamžitá. Spojenci NATO projev uvítali. Manchester *Guardian* jej zařadil mezi „velké státní noviny americké historie“. Sověti vypnuli své obří rušičky rádia, aby sovětští občané slyšeli projev na Hlasu Ameriky, a otiskli plné znění v *Pravdě* i *Izvestijích* . (Sověti měli určité varování: Kennedyho tým s nimi neformálně konzultoval, než pronesl svůj projev.)

Ačkoli Sověti neučinili žádné formální oznámení o zastavení zkoušek, také pozastavili jaderné zkoušky. Méně než deset dní po Kennedyho projevu se Spojené státy a Sovětský svaz dohodly na vytvoření „horké linky“ mezi oběma vládami. Za měsíc a půl byla dokončena Smlouva o omezeném zákazu zkoušek, která ukončila neustálé exploze, které chrlily radiaci po celém světě a kontaminovaly dokonce i mateřské mléko. Kennedy nazval smlouvu „vítězstvím lidstva“ a řekl, že i kdyby cesta k míru byla tisíc mil, „nech historie zaznamená, že my v této zemi jsme v této době udělali první krok“. Sovětský vůdce Nikita Chruščov přivítal smlouvu v podobných termínech.

V následujících měsících obě strany oznámily jednostranné omezení výroby štěpného materiálu pro jaderné zbraně; snížení jejich vojenských výdajů; a mírné stahování vojsk z předních linií ve

střední Evropě. Žádná z těchto iniciativ nebyla předem podrobně projednána ani ověřena, i když o každé z nich před oznámením probíhaly neformální konzultace. Chruščov to nazval „politikou recipročního příkladu ve věci omezení závodů ve zbrojení“.

V OSN se stranám také podařilo dosáhnout dohody o smlouvě o vesmíru, zakazující jaderné zbraně na oběžné dráze. Atmosféra vyhrocené studenoválečné konfrontace se výrazně změnila a připravila půdu pro zahájení jednání o Smlouvě o nešíření jaderných zbraní a následně jednání o strategických zbraních.

Kennedyho iniciativa – někdy nazývaná „Kennedyho experiment“ – čerpala z myšlenek psychologa Charlese E. Osgooda, který publikoval článek o strategii, kterou nazval „Odstupňovaná reciprokace při snižování napětí“ neboli GRIT. Koncept spočíval v tom, že když jsou dvě strany ve vysokém stavu napětí, jedna strana může jednostranně podniknout krok ke snížení napětí – dostatečně velký, aby si ho všimli, ale dostatečně malý, aby neohrozil svou bezpečnost – a vyzvat druhou stranu, aby udělala krok jeho vlastní. Osgood tvrdil, že výzvou by *neměl* být konkrétní požadavek, protože v takovém stavu vysokého napětí by druhá strana pravděpodobně považovala konkrétní požadavek za příliš mnoho. Osgood navrhl, aby byl první krok doprovázen jednoznačným prohlášením o nové, mírové politice – přesně to, co Kennedy udělal ve svém projevu na Americké univerzitě.

Osgood šel ještě dále a tvrdil, že i kdyby druhá strana neopětovala – možná plně neakceptovala, že se její protivník skutečně snažil snížit teplotu –, strana snažící se snížit napětí by měla pokračovat dalšími malými krůčky, aby změněný přístup znemožnil odmítnout. Právě myšlenka pokračovat i bez pozitivní odezvy nejvíce ospravedlňuje zkratku GRIT. Pokud by to druhá strana *oplatila*, zasvěcující strana by mohla udělat poněkud větší krok a zjistit, zda to bylo také opláceno. Osgood doufal, že „proběhne závody ve zbrojení obráceně“.

Osgood navrhl, že pokud soupeř provede válečný tah, měla by existovat „měřená odezva“: dost na to, aby ukázala soupeři, že nová strategie nenaznačuje slabost, ale ne natolik, aby zavřel dveře k dalšímu postupu.

Desítky let po Kennedyho iniciativě tento přístup opět fungoval. V roce 1991, když se Sovětský svaz řtil ke kolapsu, prezident George HW Bush oznámil dramatický soubor jednostranných iniciativ, stažení amerických taktických jaderných zbraní z celého světa (s výjimkou malé síly, která zůstala v Evropě) a zničení většiny z nich; odstranění jaderných zbraní z povrchových lodí; a uvedení strategických bombardérů do pohotovosti. Sovětský svaz a poté Rusko oplácely podobně rozsáhlé (i když ne identické) redukce. Tyto „prezidentské jaderné iniciativy“ vedly k nejrychlejšímu snížení počtu jaderných zbraní, ke kterému kdy došlo.

Dnes je napětí mezi Washingtonem a Moskvou vyšší, než bylo od chvíle, kdy Kennedy promluvil, po ruské brutální invazi na Ukrajinu a opakovaných jaderných hrozbách. Nepřátelství mezi Spojenými státy a Čínou roste – a severokorejský diktátor pokračuje v neúnavném tempu testování raket a bezohledné jaderné rétoriky. Na tomto napětí mezi státy s jadernými zbraněmi záleží: čím jsou dva státy nepřátelštější, tím je pravděpodobnější, že dojde ke krizi, že krize přeroste v konflikt a že konflikt přeroste v použití jaderných zbraní. V každém z těchto případů je tedy čas na nové kroky ke snížení teploty.

Prezident Joe Biden učinil několik malých počátečních kroků. Tým Biden oznámil, že Spojené státy se jednostranně zaváží neprovádět testy antisatelitních (ASAT) zbraní s přímým výstupem, které by vytvořily spršky vesmírného odpadu a ohrozily ostatní satelity. A předložili soubor politických závazků o „zodpovědném“ vojenském využití umělé inteligence – včetně závazku, že rozhodnutí o použití jaderných zbraní bude vždy činit člověk, nikoli stroj. K iniciativě ASAT se připojilo mnoho dalších zemí – i když zatím ne Rusko nebo Čína.

Bohužel Biden čelí překážkám, které mu brání udělat víc, než prezident Kennedy. Zejména Kennedy promluvil, když kubánská raketová krize skončila: Sověti stáhli své rakety. Dnes ruská válka proti Ukrajině pokračuje a téměř každý den dochází k novým porušením válečných zákonů.

Potřeba snížit napětí je však naléhavá a Biden by mohl udělat více. Mohl by oznámit, že část amerických jaderných střel bude vyřazena z pohotovosti: jistě ne všechny musí být připraveny k okamžitému odpálení. Mohl se zavázat, že Spojené státy nikdy nepoužijí jaderné zbraně jako první, pokud nebude v sázce samotné přežití naší země nebo některého z našich smluvních spojenců. Mohl se zavázat, že Spojené státy nikdy nerozmístí své rakety tam, kde by mohly dosáhnout Moskvy nebo Pekingu během několika minut. Mohl by nabídnout, že nechá čínské nebo ruské experty monitorovat americké experimenty s údržbou zbraní, aby potvrdili, že Američané dodržují zákaz jaderných zkoušek. Mohl by to spáchat všichni USA

Žádný z těchto kroků by neohrozil bezpečnost USA. Pokud by to bylo opláceno, každý z nich by výrazně zlepšil bezpečnost. Mohou být prvním krokem k novým zbrojním omezením, které by mohly nahradit Nový START – poslední zbývající smlouvu omezující počet amerických a ruských strategických jaderných sil – až počátkem roku 2026 vyprší.

Dnešní svět je velmi odlišný od světa před šesti desítkami let. Potřeba zvládnout nepřátelství mezi státy s jadernými zbraněmi však není o nic menší. Biden by měl čerpat z Kennedyho příkladu a podnikat nové kroky ke snížení jaderného nebezpečí.

Matthew Bunn je profesorem praxe pro energetiku, národní bezpečnost a zahraniční politiku Jamese R. Schlesingera na Harvard Kennedy School a spoluřešitelem projektu řízení atomu v Belferově centru pro vědu a mezinárodní záležitosti Kennedy School.

Obrázek: S laskavým svolením knihovny JFK.